

**QADINLARA QARŞI ZORAKILIQ
VƏ MƏİŞƏT ZORAKILIĞININ
QARŞISININ ALINMASI VƏ ONA QARŞI
MÜBARİZƏ HAQQINDA KONVENSIYA
(İSTANBUL KONVENSIYASI)**

Uşaq hüquqları

**QORXUDAN AZAD
ZORAKILIQDAN
AZAD**

Tərcümə Avropa İttifaqı
tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

GİRİŞ

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası və ya qısaca İstanbul Konvensiyasında qadınların və qızların təqib, cinsi qısnama, cinsi zorakılıq, məişət zorakılığı, məcburi nikah, “qadın sünneti”, məcburi sterilizasiya və məcburi abort kimi gender əsaslı zorakılıq hallarına məruz qalmasına xüsusi diqqət yetirilir. Bu o deməkdir ki, İstanbul Konvensiyası qızlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasına, qızların bu cür zorakılıqdan qorunmasına və təqsirkarların məsuliyyətə cəlb edilməsinə yönələn bir sıra tədbirləri özündə ehtiva edir. Qadınlara və qızlara bu cür xüsusi diqqət yetirilməsinin səbəbi ondan ibarətdir ki, Konvensiyanın əhatə etdiyi zorakılıq formalarına məruz qalanlar əsasən qadınlar və qızlardır və belə hallar kişilərlə qadınlar arasında tarixən formalaşmış qeyri-bərabər səlahiyyət münasibətlərinin təzahürüdür.

Amma bu o demək deyil ki, Konvensiyada nəzərdə tutulan müdafiə oğlanlara şamil olunmur. “Qadın sünneti”, məcburi sterilizasiya və məcburi abortla bağlı müddəalar istisna olmaqla, İstanbul Konvensiyası gender baxımından neytral dildə tərtib edilmişdir. Bu o deməkdir ki, onun istənilən müddəası Konvensiyanın əhatə etdiyi hər hansı zorakılıq növünə məruz qalan oğlanları dəstəkləmək və müdafiə etmək məqsədi ilə tətbiq edilə bilər. Məişət zorakılığına gəldikdə, faktiki olaraq, Konvensiya hətta iştirakçı dövlətləri buna təşviq edir, çünki Konvensiyanın tərtibçiləri çoxlu sayda uşaqların – qızların və oğlanların məişət zorakılığına məruz qaldığını və bu səbəbdən dəstəyə ehtiyacı olduğunu qəbul etmişlər.

UŞAQLAR VƏ MƏİŞƏT ZORAKILIĞI

■ Məişət zorakılığına məruz qalanların əksəriyyətinin qadınlar olduğunu qəbul etmək vacib olsa da, bu qadınların çoxunun uşaq sahibi olduğunu qəbul etmək eyni dərəcədə vacibdir. Bəzi hallarda zorakılıq həm qadınlara, həm də uşaqlara qarşı yönəlidir. Digər hallarda uşaqlar özləri zorakılıq hədəfi olmur, amma analarına qarşı zorakılığın şahidi olurlar. Hər iki halda onlar əziyyət çəkirlər və hər iki halda onlar qorunmalıdırlar.

■ İstanbul Konvensiyasının tərtibçiləri Konvensiyanı müzakirə edərkən hər iki ssenarini nəzərə almışlar. Bir neçə müddəə vardır ki, orada uşaqlar həm birbaşa fiziki, cinsi və ya psixoloji zorakılıq qurbanı kimi, həm də valideynləri arasında zorakılığın şahidi kimi nəzərdə tutulur.

■ Məsələn, qabaqlayıcı tədbirlər sahəsində İstanbul Konvensiyası iştirakçı dövlətləri məişət zorakılığı da daxil olmaqla əhatə etdiyi müxtəlif zorakılıq formaları ilə bağlı maarifləndirmə kampaniyaları aparmağa və ya belə kampaniyaları təşviq etməyə çağırır. Konvensiyada xüsusi olaraq qeyd edilir ki, bu cür kampaniyalar zorakılığın uşaqlara təsirini nümayiş etdirməli və ya vurğulamalıdır (13-cü maddə, 1-ci bənd). Bu, təkə valideynlər arasında zorakılığın onların övladlarına necə uzunmüddətli təsir göstərdiyi barədə deyil, həm də, məsələn, "ailə namusunu" bərpa etmək üçün böyük bacının fiziki təzyiqlə məruz qoyulmasının, nəzarətdə saxlanmasının və ya qətlə yetirilməsinin kiçik bacı-qardaşlara mənfi təsirləri barədə məlumatlılığın artırılmasını nəzərdə tutur.

■ Müdafiə və dəstək xidmətlərinə gəlinə, İstanbul Konvensiyası bütün müdafiə tədbirləri görülərkən qurbanlar, zorakılığın törədənələri, uşaqlar və onları əhatə edən daha geniş sosial mühit arasındakı əlaqələrin nəzərə alınmasını tələb edir. Məqsəd qurbanların və onların ehtiyaclarının təcrid olunmuş şəkildə və ya onların cəmiyyətinin reallıqları nəzərə alınmadan nəzərdən keçirilməsinə yol verməməkdir (18-ci maddə, 3-cü bənd). Zorakılığa məruz qalan ananın qorunması, yəni onun və övladlarının uzaq məsafədəki sığınacağa köçürülməsi üçün görülən tədbirlər çox zaman uşaqların təhsilinin dayandırılması və ya uşaqların doğma mühitdən ayrı düşməsi və ya təcrid olunması deməkdir. Belə hallarda balansın gözlənilməsinə diqqət yetirilməlidir. Eynilə, sığınacaq xidmətlərinin sığınacaqda analarının yanında olan uşaqların ehtiyaclarına daha yaxşı uyğunlaşdırılması vacibdir. Onlara təkə qalmaq üçün yer təklif etmək yetərli deyil. İstanbul Konvensiyası bu cür vəziyyətlərdə olan uşaqlara ehtiyaclarına uyğun olaraq mütəxəssis yardımının göstərilməsini tələb edir (22, 23 və 26-cı maddələr). Buraya yaşa uyğun sosial-psixoloji məsləhət xidmətləri və uşağın maraqlarının ən yaxşı şəkildə nəzərə alınması daxildir.

■ İstanbul Konvensiyası təkrarən qurbana çevrilmə hallarının qarşısını almağa yönələn hərtərəfli həll yollarının axtarışı kontekstində hakimlərdən tələb edir ki, qəyyumluq və ya görüş hüquqları barədə qərar verərkən hər hansı məlum məişət zorakılığı insidentlərini nəzərə alsınlar (31-ci maddə). Elə hallar olur ki, zorakılıq törədən valideynə uşaqla görüşmək hüququ və yaxud hətta qəyyumluq hüququ sadəcə olaraq ona görə verilir ki, onunla əlaqə saxlamağın uşağın mənafeyinə uyğun olduğu hesab edilir. İndi İstanbul Konvensiyasında açıq-aydın müəyyən edilir ki, uşağa qulluq edənə və ya uşağın özünə qarşı zorakılığın törədilməməsi valideynlik hüquqlarının həyata keçirilməsinə dair qərar qəbul edilərkən hər zaman nəzərə alınmalı amildir və görüşmək və ya qəyyumluq hüquqlarının həyata keçirilməsi heç vaxt qurbanların və ya onların uşaqlarının təhlükəsizliyini riskə atmamalıdır.

UŞAQLAR VƏ MƏCBURİ NİKAHLAR

■ Bir çox hallarda məcburi nikah qurbanlarının yaşı 18-dən aşağı olur. Çox vaxt onların istəkləri əleyhinə nikaha daxil olmaları öz ölkələrində baş vermir, onlar kiməsə vəd edildikləri üçün başqa bir ölkəyə aldadılaraq və ya məcbur edilərək yollanmalı olurlar. İstanbul Konvensiyasında bunların hər ikisi kriminallaşdırılır: uşağı nikaha daxil olmağa məcbur etmək, eləcə də uşağı (oğlanı və ya qızı) aldatma yolu ilə öz iradəsi əleyhinə evləndirmək niyyəti ilə başqa ölkəyə göndərmək cinayət sayılır (37-ci maddə). Məqsəd məcburi nikaha doğru atılan hər bir addımın, o cümlədən əsl səbəb uşağı zorla evləndirmək olduğu halda ailə üzvlərinə baş çəkəcəyi bəhanəsi ilə uşağın məcburən xaricə aparılmasının kriminallaşdırılmasını təmin etməkdən ibarətdir. Amma onu da qeyd etmək vacibdir ki, Konvensiyada nə erkən nikah, nə də nikah yaşı məsələsinə toxunulur.

QIZLAR VƏ “QADIN SÜNNƏTİ”

■ “Qadın sünnəti” öz karakteri etibarilə İstanbul Konvensiyasında müəyyən edilən və cinsi bitərəflik prinsipini pozan cinayətlərdən biridir (38-ci maddə). Onun qurbanları birmənalı olaraq qadınlar və qızlardır. Bu maddə bəzi icmaların qadın üzvlərinə münasibətdə qadın cinsiyyət orqanının müəyyən hissələrini kəsmək ənənəsinin tətbiqini kriminallaşdırmaq məqsədi daşıyır. Bu praktika qurbana bərpa olunmayan və ömürlük ziyan vurur və adətən onun razılığı olmadan həyata keçirilir. Çox zaman o, yaşı çox az olan qızlara tətbiq edilir. Onu cinayət əməli kimi müəyyən etməklə İstanbul Konvensiyasının tərtibçiləri bu halın qadın və qızların qanunla qorunmalı olan şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozuntusu olduğunu nümayiş etdirmək istəmişlər.

UŞAQLAR VƏ “NAMUS” NAMİNƏ TÖRƏDİLƏN CİNAYƏTLƏR

İstanbul Konvensiyasında cinayətkarların qurbanı müəyyən bir davranışa görə cəzalandırmaq niyyəti ilə “namus” naminə törətdikləri cinayətlərə toxunulur və bununla mübarizənin iki üsulundan bəhs edilir. Birinci üsul mədəniyyət, adət, din, ənənənin və ya “namus” anlayışının cinayətin törədilməsinə haqq qazandırmaq üçün məhkəmə tərəfindən heç vaxt qəbul edilə bilməyəcəyini təsbit etməkdir (42-ci maddə, 1-ci bənd). İkincisi isə, məsələn, cinayət məsuliyyəti üçün müəyyən edilmiş yaş həddinə çatmayan uşağı cinayətə təhrik etmənin təhrikçinin cinayət məsuliyyətini azaltmayacağını təmin etməkdir (42-ci maddə, 2-ci bənd). Çox vaxt faktiki qətl hadisəsini həyata keçirmək üçün seçilən və (və ya) bunu etmənin doğru olduğuna inandırılan şəxs ailənin ən gənc üzvü, hələ cinayət məsuliyyəti yaşına çatmayan uşaq olur. Bu, uşaq üçün çox ağır nəticələr doğurur və bu problem həll edilməlidir.

UŞAQLARIN QURBAN VƏ YA ŞAHİD QİSMİNDƏ CƏLB EDİLDİYİ İSTİNTAQ VƏ MƏHKƏMƏ İCRAATLARI

İstanbul Konvensiyasının əsas məqsədlərindən biri qadınlara qarşı bütün zorakılıq və məişət zorakılığı aktlarına görə cəzasızlığa son qoymaqdır. Buna görə də o, hüquq mühafizə orqanlarının bu kimi halları araşdırmaq və təqsirkarları məsuliyyətə cəlb etmək imkanlarını artırmağa yönələn bir sıra tədbirləri nəzərdə tutur. Üstəlik, Konvensiya qurbanları şikayət etməyə və ifadə verməyə və hətta ailə üzvünə qarşı da ifadə verməyə təşviq etmək üçün nəzərdə tutulan bir sıra tədbirləri özündə ehtiva edir. Bu kontekstdə, habelə “Uşaq mənafeələrini nəzərə alan ədalət mühakiməsinə dair Avropa Şurasının rəhbər prinsiplərinə” uyğun olaraq, İstanbul Konvensiyası iştirakçı dövlətlərdən istintaqın və məhkəmə icraatının bütün mərhələlərində qurban və şahid uşaqlar üçün xüsusi qoruma tədbirlərinin təmin edilməsini tələb edir (56-cı maddə). Uşaqlar məhkəmədə cinayətkarla qarşılaşmaq məcburiyyətində qalarkən, yəqin ki, daha həssas və qorxmuş vəziyyətdə olurlar. Bu səbəbdən, məişət zorakılığı nəticəsində ədalət mühakiməsi sistemi ilə təmasda olarkən uşağın mənafeəsinin ən yaxşı şəkildə qorunması rəhbər prinsip olmalıdır.

KONVENSIYANIN ƏHATƏ ETDİYİ UŞAQLAR ƏLEYHİNƏ TÖRƏDİLMİŞ CİNAYƏTLƏR

İstanbul Konvensiyası məişət zorakılığının bütün elementləri daxil olmaqla bir sıra konkret cinayət əməllərini nəzərdə tutur: fiziki zorakılıq, cinsi zorakılıq və psixoloji zorakılıq (bu zorakılığın yetkinlik yaşına çatmış zərərçəkənə və ya uşağa qarşı yönəlməsindən asılı olmayaraq). Faktiki olaraq, İstanbul Konvensiyası cinayətin uşağa qarşı və ya onun yanında törədildiyi hallarda daha ağır cəzalar tələb edir (46-cı maddə – “Ağırlaşdırıcı hallar”). Eyni sözlər ailə üzvü və ya səlahiyyətlərdən sui-istifadə edən şəxs tərəfindən törədilən cinayətlərə də aiddir. Şəxsin analoji cinayətə görə əvvəllər məhkum olunması da cəzanın ağırlaşmasına səbəb olur. Bu müddəə vasitəsilə Konvensiyanın tərtibçiləri məhkəmələr tərəfindən hökm çıxarılmakən ailədəki zorakılığın xüsusilə ağır nəticələrinin və tez-tez təkrarlanmasının nəzərə alınmasını təmin etmək istəmişlər.

UŞAQLAR DƏYİŞİKLİK DAŞIYICILARI KİMİ

İstanbul Konvensiyası uşaqları tək-cə fiziki, cinsi və psixoloji zorakılığın qurbanı qismində tanımır, həm də onların üzərinə dəyişikliklərin daşıyıcıları kimi böyük bir məsuliyyət qoyur. Bugünkü qızlar sabahın qadınlarıdır və bugünkü oğlanlar da sabahın kişiləridir. Yanaşmalar, əqidələr və davranış modelləri həyatda çox erkən formalaşır. Gender əsaslı zorakılığın davamlılığına son qoymaq üçün İstanbul Konvensiyası zehniyyətlərin, yanaşmaların və gender münasibətlərinin dəyişdirilməsinin vacibliyinə böyük əhəmiyyət verir. Bu səbəbdən, o, qadın və kişilər arasında bərabərlik, qeyri-stereotip gender rolları və şəxslər arasındakı münasibətlərdə münaqişələrin qeyri-zorakı həlli anlayışlarının uşaqlara öyrədilməsini iştirakçı dövlətlərdən tələb edir (14-cü maddə). Gender münasibətlərini hökumət nəzarət üzərində deyil, qarşılıqlı hörmət və anlayış üzərində qurmaq gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınması üçün ən yaxşı yoldur. Məhz buna görə Konvensiya cəmiyyətin bütün üzvlərini, xüsusilə də kişiləri və oğlanları zorakılığın qarşısının alınmasına daha fəal şəkildə töhfə verməyə çağırır (12-ci maddə).

Əlavə məlumat üçün buraya daxil olun:
www.coe.int/conventionviolence

və ya bu e-maillə əlaqə saxlayın:
conventionviolence@coe.int

AZE

Avropa Şurası qitənin insan hüquqlarını müdafiə edən aparıcı təşkilatdır. Avropa İttifaqına üzv olan bütün dövlətlər daxil olmaqla, təşkilat 46 üzv dövlətdən ibarətdir. Avropa Şurasının bütün üzv dövlətləri insan hüquqları, demokratiya və qanunun aliliyini qorumağı nəzərdə tutan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasını imzalamışdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiyanın üzv dövlətlərdə tətbiq edilməsinə nəzarət edir.

www.coe.int

Avropa İttifaqının üzv dövlətləri bilik və bacarıqlarını, resurslarını və müqəddaratlarını bir araya gətirməyə qərar veriblər. Mədəni müxtəlifliyi, tolerantlığı və fərdi azadlıqları qoruyaraq birlikdə sabitlik zonasına, demokratiyaya və dayanıqlı inkişafa nail olublar. Avropa İttifaqı öz sərhədlərindən kənarında yerləşən digər ölkə və xalqlarla öz nailiyyətlərini və dəyərlərini bölüşməyə qərarlıdır.

<http://europa.eu>

Tərcümə Avropa İttifaqı tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu tərcümə Avropa İttifaqının və Avropa Şurasının birgə maliyyələşdirdiyi "Azərbaycanda İstanbul Konvensiyası və digər gender bərabərliyi standartlarına dair məlumatlılığın artırılması" layihəsi çərçivəsində hazırlanıb. Burada ifadə olunan fikirlər hər iki tərəfin rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər.